

Immanuel Kant és Woodrow Wilson politikafilozófiáját összevetve azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a 14 pont és Kant béketervezete a *megszólalásig* hasonlítanak egymásra, mint a kétpetéjű ikrek, akiknek csak az anyjuk – azaz a nevük: Örök Béke – közös; mégis két különböző személyiségről van szó. És két hagyományról.

Immanuel Kant a joguralom liberális hagyományát indítja útjára, amelynek érvényességét az idő igazolta, de korántsem mondhatjuk, hogy győzelmét minden további nélkül kihirdethetnénk. Főleg a második világháború után, a fasizmus és a náciizmus nacionalizmusának kifáradásával, valamint a nacionalizmus kommunista elfojtásának kezdeti időszakában, olybá' tűnt, hogy megnyílik a tér a szabadság és a béke birodalmának a megteremtésére, ami az Európai Unió lassú létrehozásával nyert politikai tartalmat, és kiterjesztése az 1989-es jogállami forradalmakkal kapott újabb lendületet.

Woodrow Wilson a nacionalizmusok diadalittas korszakát vezeti át a tömegdemokráciák korába, abba az időszakba, amelyet Ortega y Gasset „a tömegek lázadásaként” ír le. Ám az önrendelkezés jogát végül is soha nem sikerült valódi joggá formálni. Bibó István ugyan becsülettel megpróbálta 1972-es tanulmányában, de a világpolitika nem tudta a nemzetközi kapcsolatok szintjén egyértelműen kodifikálni.

Az, hogy az írás elején említett népi képzelet és a történelmi értékelés – a történelemnek és a történészeknek az értékelését itt egyaránt érteni kell – ilyen szöges ellentétben áll egymással, éppen a 14 pontnak és a wilsonizmusnak a lényegéhez tartozik. A ködös, bármilyen nacionalista propaganda számára nyitott fogalmak, s különösképpen az önrendelkezésé, sejteni enged, hogy az leginkább valamilyen populizmus számára használható. Woodrow Wilson az örök békét vizionálva, pontjait elsősorban az egzaltált tömegek számára kínálta föl, velük akart minden alkalommal „párbeszédet folytatni”, az Ő szívékhöz akart szólni, és előszeretettel az Ő ünneplésükben fürdőzött.

Wilhelm Droste

A HÁBORÚ SZAGA

Ezerkilencszázötvenháromban születtem, a háború közvetlen szagát nem szagolhattam. Elvileg nem. Gyakorlatilag egyre biztosabb vagyok benne, hogy azért éreztem valamit, mert volt a falunkban egy régi ház, ahova gyerekként én nem akartam belépni, annyira gyanús volt ott a szag: elhasznált, dohos, szigorú és keserű. Falun persze mindenütt érződik istállószag, de ez itt sokkal keményebb volt annál, emberibb, bűnösebb. Ma azt mondanám, itt éreztem a háborút. Minél idősebb leszek, annál biztosabb vagyok benne.

Nagyon kellemetlen volt ez az érzékenységgem, mert ebben a házban élt a keresztanyám. Ő erősen meg volt sértve, hogy nem voltam kedvesebb vele. Pedig nem őt kerültem, hanem a házat. A különben kedves néni már hetvenéves volt, amikor én születtem. Sajnáltam, hogy nem kerülhettem közelebb hozzá, nem tudtam vele megosztani a gondjaimat meg az örömeimet, egyszerűen túl idős volt. Jellemző, hogy elsőáldozásra tőle kaptam még kislányként egy borotvakészüléket amolyan fura kis műbörtáskában, hasonlólt biztos már az ő nagyapja is használt, pedig nekem csak öt évvel később kezdett nőni a szakállam. Az egész kapcsolat ilyen volt, mint ez az ajándék – egy óriási félreértés; de amit szagoltam a házban, abban volt valami igazság.

Csak sokkal később tudtam meg az anyámtól, hogy ebben a házban élt a legindulatosabb és legveszélyesebb NSDAP-tag, akitől félt az egész falu és az egész környék, mivel mindenkit fenyegetett és veszélybe sodort, aki nem fért bele a saját maga és persze Hitler terrorrendszerébe.

Mindig, amikor visszamegyek a falumba, keresem a már nem látható múlt nyomait. Most lapoztam át egy széteső könyvet, ami-ben fel van rajzolva az anyám családfája, benne a szégyenletes lapokkal, amelyeken a testvérei bizonyítják, hogy árják, a katolikus falusi pap állította ki a bizonyítványt, tehát neki is kellett dolgoznia a barna diktatúrának. A két testvér meghalt, amikor a háború utolsó hetében a falut bombázták, a parasztház teljesen megsemmisült. Anyám hála istennek nem volt otthon éppen.

A családi könyv maga idősebb a náci diktatúránál. A nagyapámnak volt egy bátyja, itt olvastam róla először, és csupán annyit, hogy 1917-ben húszévesen meghalt Grodekben, azt írták hozzá, hogy Oroszországban. A Ke-

1. Mi - kor kezdtem kuf - fe - ro - mat pa - kol - ni,

Mikor kezdtem kufferomat pakolni,
Akkor kezdett édesanyám siratni.
– Édesanyám, ne sirass, köszönöm a nevelést,
Három évig nem eszem a kenyérét!

let az kelet. Megijedtem az egybeeséstől. Grodek. Ez a szó már addig is nagyon erősen belém vésődött, egy vers címeként, amelyben a szerencsétlen, nagyon tehetséges és nagyon tehetetlen osztrák költő, Georg Trakl megírja a háború szörnyűségeit, amelyeket ő nem tudott, de nem is akart túlélni. Ő is ott volt akkor Galíciában, a véres csatákban. Öngyilkos lett, túladagolt droggal végzett magával. Most hirtelen rokonai vér folyt a költeményébe. Eddig is ez a vers volt nekem az első világháború nyelvi megtestesítése, most falusi pecsét is került rá. A világ nem sokkal nagyobb, mint egy vesztfáliai falu.

1917 azért is fontos év volt számomra, mert akkor született az apám. Mindig elcsodálkoztam, hogy ő már élt, amikor kitört az orosz

forradalom, és még átélte a háborús időket. Ez a háború persze közvetlenül még nem érintette a falut, de a zűrzavar az igen. Az apám bátyja lett a keresztapám, öt évvel idősebb volt nála, ő mesélt a múlttól, az apám nem, arról például, hogy 1919-ben a falu környékén pár napra kitört a Tanácsköztársaság. A háború után, úgy látszik, minden lehetséges volt, a minden és a semmi egyaránt.

1917-ben német kisleányként születni nem a legjobb ötlet. Tizenhat évesen bekebelezi őt a német borzalom, huszonkét éves, amikor a háború szólítja el. A kibontakozás és a fiatal-ság a horogkereszt jegyében telik el. Igaz, még csak huszonnyolc, amikor vége van a szörnyűségnek, de a történelemnek nincsen vége, tovább hat, kegyetlenül és traumatikusan. Az emlék virul, nem nyugszik.

A szüleim bizonyos értelemben csak a saját emlékeik ellenében éltek, azok ellen harcolták végig az egész életüket. Az anyám huszonkét éves volt a háború végén, az utolsó napokban odaveszett a fél családja a lengyel kényszermunkással együtt a bombázásban, ő lengette a fehér zászlót, amikor az amerikai tankok megérkeztek. Hangosan nem akart emlékezni. Amikor később háborús képeket látott a tévében, jajgatni és menekülni kezdett: „Nem bírom, nem tudok aludni.” Az apám a hallgatásával nem akart emlékezni. Úgyis nagyon keveset beszélt egész életében, a háborúról végképp semmit nem akart mondani. Nehezen tudtam csak kideríteni, hogy légvédelmisként lentről, a földről vadászott repülőgépekre. Gyerek voltam, kíváncsiságból tudni akartam, hogy hány gépet talált el. Válasz helyett életem egyetlen pofonját kaptam tőle. Egyre hálásabb vagyok a pofonért.

A korai NSZK-ban a gazdasági csoda lett a felejtés hatásos módszere, de a papámnak ez is halálos csapdává vált. 1948-ban jött haza a hadifogságból, alig volt több csontváznál. Minden szempontból ki volt éhezve, nem tudott ellenállni se a sörnek, se a cigarettának, se a kajának. Belebetegedett a felejtést szolgáló fogyasztásba. A külső háborúja belső háborúban folytatódott. Ebben az értelemben utolsó napjaiig a háború fogságában töltötte az életét.

Georg Trakl

GRODEK

*Am Abend tönen die herbstlichen Wälder
Von tödlichen Waffen, die goldenen Ebenen
Und blauen Seen, darüber die Sonne
Düster hinrollt; umfängt die Nacht
Sterbende Krieger, die wilde Klage
Ihrer zerbrochenen Mäuler.*

*Doch Stille sammelt im Weidengrund
Rotes Gewölk, darin ein zürnender Gott wohnt
Das vergoßne Blut sich, mondne Kühle;
Alle Straßen münden in schwarze Verwesung.*

*Unter goldenem Gezweig der Nacht und Sternen
Es schwankt der Schwester Schatten durch den
schweigenden Hain,
Zu grüßen die Geister der Helden, die blutenden
Häupter;
Und leise tönen im Rohr die dunkeln Flöten des
Herbstes.*

*O stolzere Trauer! ihr ehernen Altäre
Die heiße Flamme der Geistes
nährt heute ein gewaltiger Schmerz,
Die ungeborenen Enkel.*

Georg Trakl

GRODEK

*Ma este az őszi erdők hangosak
Öldöklő fegyverektől, arany síkságok
S két tavak felett a Nap komoran
Legördül: éj befed tájat,
Haldokló harcosokat, kik panaszt
Üvölt'nek reszkető szájjal.*

*Csend sűrűsödik füzek alján,
Vöröslő felhőben haragvó isten lakik,
Kiömlött vér, holdbéli hűvösség;
A tájat elönti a fekete oszlás.*

*Az ég s csillagok arany rácsa alatt
Nővérek árnya düllöngél néma ligetben,
Üdvözölni a hősök szellemét, a vérző főket;
S halkán sírnak a nád közt az ősz komor fuvolái.*

*Oh, büszke gyász! emlék'tek érc oltár őrzi,
Szellemeik lángja égre felrója
hatalmas bánatát, a
Meg nem szült unokáknak.*

(KERESZTURY Dezső fordítása)

Hányszor gondoltam az életem során, hogy milyen boldogok és hálások lehetünk mi (a családom, a testvéreim, a barátaim, a diákjaim...), hiszen nem éltünk háborúban. Most érzem, hogy ez nem a teljes igazság. Én is viszem tovább az emlékeket, a felejtésért vívott harcot, a szagokat, a szüleim gyengeségeit.

Talán 1962-ben történt Paderbornban, egy püspöki városban, ahol a már említett keresztapám katolikus papként dolgozott. Alig voltunk tízévesek, amikor két barátommal meglátogattuk. A dóm közelében még nagyon látható volt pusztítás, a romok között mászkálva egy összetört ablakon keresztül benéztünk egy konyhába, ami úgy nézett ki, mint ha éppen most menekült volna el innen

a család, a mosópor még ott állt az asztalon. Bemenni már nem mertünk. Hónapokon át kísértett ez a kép az álmaimban, nem tiszta rémségként, némi remény is volt benne. Félttem, hogy az emberek, akik valaha itt laktak, már nem élnek, meghaltak a bombázásban vagy a lövöldözésben, de kedvem is volt azt az életet folytatni, ami itt hirtelen véget ért ebben a konyhában. Amikor felfedeztem otthon a grodeki halált, hasonlóan gondolkodtam: a nem élt életeteket tovább kell élnünk, úgyis egyre jobban érzem, hogy a szüleim gondja-it, de az életétségüket is cipelem. Jobb órákban csak viszem, még jobbakban élvezem is.

A béke, ha létezik, egy élő lény.